

Tko zabija glavu u pijesak?

Slikovitost je jedna od veoma važnih značajka na kojima počiva motivacija i nastanak mnogih frazema. Slika može i ne mora uvijek biti dobro protumačena, što može izazvati čuđenje kod korisnika. Na jednoj od takvih pogrešno protumačenih slika počiva i hrvatski frazem *zabiti/zabijati* (*gurnuti/gurati* i sl.) *glavu u pijesak* <kao noj> kojim se veoma često opisuje čovjek koji namjerno ignorira istinu, čovjek koji se ne želi suočiti s neugodnom stvarnošću ili koji zatvara oči pred činjenicama.

Svima je poznata priča o tome da nojevi zabijaju glavu u pijesak kad se nađu u opasnosti, ali moramo se zapitati koliko je ta priča istinita i što je prouzročilo da se odražava u mnogim svjetskim frazeologijama. Noj je životinja koja ima mnoge osobine koje su mogle postati opće mjesto u frazeologiji, ali nisu to postale. Za početak važno je kazati koje su njegove osnovne osobine. Noj je golema ptica koja naraste do tri metra i postigne težinu do sto pedeset kilograma. U odnosu na krupno tijelo ima veoma malu glavu, dugi vrat, duge mišićave i snažne noge s dva prsta te veoma dug korak. Iako ima krila, ne može letjeti. Tijelo mu je prekriveno perjem koje se upotrebljavalo kao ukras (npr. kao ukras na šeširima). Nojevi žive u toplijim krajevima, isprva su živjeli samo u Africi, a zatim i u Americi i Australiji (Ladan, T. *Etymologicon*. Masmedia. Zagreb: 293.). Ljudi su ih pripitomljivali i uzgajali ponajprije zbog ukrasnoga perja, a danas ih sve više uzgajaju zbog mesa koje ima veoma mali postotak masnoća. Ta je ptica trkačica poznata i po svojem specifičnom ljubavnom plesu i noćnome bdijenju nad vlastitim potomstvom.

U hrvatskome je jeziku *noj* našao svoje mjesto u ustaljenim svezama poredbenoga karaktera, pa se za nemilosrdnoga čovjeka kaže da je *okrutan kao noj* iako je noj nemilosrdan samo kad brani napadnuto gnijezdo ili vlastiti život. Za čovjeka koji ima dobar želudac, tj. koji može probaviti i najtežu hranu, kaže se da *ima želudac kao noj*. Sveza *motriti na koga kao noj na svoja jaja* utemeljena je na pučkome vjerovanju da se mali nojevi izlegu iz jaja ako ih noj netremice gleda. Kako je noj poznat po svojem prekrasnom perju, svezom *nojevo pero* označuje se skupocjen i rijedak ures. Iz svega navedenoga vidimo da ni nojeva

veličina, dugi vrat i duge noge, snaga, brzina, trkačke sposobnosti, veličina jaja, pa ni zakržljala krila, nisu motivirali nastanak ustaljenih frazeoloških sveza. Razlog tomu može biti u činjenici da je noj za europske prilike egzotična životinja, koja je izvan svojih izvornih staništa kasno postala poznata.

.....
 Pretpostavlja se da je priču o plašljivim nojevima koji guraju glavu u pijesak začeo veliki rimski mislilac Plinije Stariji.

I kako onda protumačiti sliku noja koji zabija ili gura glavu u pijesak? Ni prema fizičkome opisu, a ni prema opisu njegova načina života ne bismo mogli reći da je noj plašljiva životinja i da bijeg od opasnosti vidi samo u zarivanju glave u pijesak misleći da ga neće vidjeti neprijatelj ako on njega ne vidi. To bi značilo da se nojevi skrivaju i da se jednostavno prave nevidljivima.

Znanstveno je dokazano da napadnuti nojevi imaju tri osnovne strategije obrane. Oni jednostavno ili iskoriste svoje trkačke sposobnosti i pobjegnu, ili snažnim nogama udare neprijatelja, ili velikim tijelom pokušavaju skriti svoja jaja kad leže na njima. Kad se skrivaju, legnu na tlo spuštajući dugi vrat i glavu na zemlju te se u toplinskim izmaglicama rodne Afrike stapaju s okolinom poput travnatoga humka.

Po svemu sudeći, pretpostavlja se da je priču o plašljivim nojevima koji guraju glavu u pijesak začeo veliki rimski mislilac Plinije Stariji (Gaius Plinius Secundus Maior, 23. – 79. poslije Krista) koji je u svojem životnom djelu *Naturalis Historia*, enciklopediji u kojoj je skupio i zapisao većinu znanja svojega vremena, spomenuo da nojevi zamišljaju da zabijanjem glave u grmlje njihovo cijelo tijelo postaje nevidljivo. Iako Plinije Stariji nigdje ne spominje pijesak nego grm, povjesničari su zaključili da je taj prvi zapis koji postoji o nojevima temelj besmislice koja se proširila Europom.

Premda je frazeološko značenje moglo proizići iz Plinijeve priče, objašnjenje slike na kojoj frazem počiva trebalo bi možda potražiti u nojevima prehrambenim navikama. Nojevi se osim kukcima i sitnijim životinjama u prvome redu hrane sjemenkama i izdancima biljaka pri čemu katkad progutaju malo pijeska ili kamenčice koji im pomažu pri sitnjanju hrane u želucu. Svakomu tko je barem jednom vidio kako nojevi uzimaju hranu (makar i u zooološkome vrtu) izvijajući vrat i spuštajući u polegnutome položaju glavu na tlo, može se pričiniti da je nojeva glava uistinu zakopana.

Hrvatski frazem *zabiti/zabijati* (*gurnuti/gurati* i sl.) *glavu u pijesak* <kao noj> sve se češće upotrebljava bez sastavnice *kao noj* što pokazuje i uporaba usporedivoga (istovrijednoga) frazema u drugim europskim jezicima: njem. *den Kopf in den Sand stecken*, eng. *bury (hide) your head in the sand*, tal. *nascondere la testa sotto la sabbia*, franc. *enfouir (mettre) la tête dans le sable*, rus. *прятать голову в песок*...